

Карасьова Наталія

Доктор економічних наук, професор кафедри
міжнародних відносин
Київський національний університет культури і мистецтв
вул. Євгена Коновальця 36, Київ, Україна
Email: karasyova.natasha@gmail.com
ORCID:0000-0002-8471-3870

РІВЕНЬ РОЗВИТКУ ЕКСПОРТООРІЄНТОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: МЕТОДИКА РОЗРАХУНКУ

Nataliia Karasova

Doctor of Economics, Professor
International Relationship Department
Kyiv National University of Culture and Arts,
Yevhena Konovaltsya 36, Kyiv, Ukraine
Email: karasyova.natasha@gmail.com
ORCID:0000-0002-8471-3870

DEVELOPMENT STATUS OF EXPORT-ORIENTED ACTIVITIES: CALCULATION METHOD

Анотація. Експорт агропродовольчих товарів забезпечує нині стабільний притік валют в національну економіку та визначає одну з основних спеціалізацій нашої країни на світовому ринку. Однак низька продуктивність та орієнтація на вузький товарний сегмент не дозволяють повноцінно використовувати потенціал галузі для економічного зростання. Оцінка стану та рівня розвитку експортного виробництва, а також здійснення економічного аналізу та виявлення негативних тенденцій у процесі розвитку експортоорієнтованої діяльності дозволить розкрити потенційні можливості інтенсифікації експорту продукції аграрного сектору. Метою статті є розробка методики оцінки рівня розвитку експортоорієнтованої діяльності в аграрному секторі економіки та її апробація на основі статистичних даних аграрного сектору України. Для формування інформаційної бази дослідження використовувались статистичні дані з наступних інформаційних ресурсів: FAOSTAT, офіційний сайт Державної служби статистики України та Державної фіскальної служби України за період 2005-2017 рр. На основі відповідних даних сформовані і обчислені кількісні та якісні показники характеристики експортоорієнтованої діяльності, а також їх критеріальні обмеження. До кількісних індикаторів віднесено: обсяг експорту сільськогосподарських товарів на душу населення, частку експорту у валовій продукції аграрного сектора та частку національного експорту в структурі світового експорту сільськогосподарської продукції. Якісними індикаторами виступили продуктивність праці у сфері експорту, забезпеченість експортоорієнтованого виробництва основними засобами та інвестиціями, а також частка товарів з високою доданою вартістю у структурі експорту аграрного сектора. Комплексною оцінкою ефективності експортоорієнтованої діяльності став інтегральний показник, який відображає темпи змін відповідних економічних індикаторів. Розроблена графічна модель і структурно-логічна схема розрахунку інтегрального показника розвитку експорту. Здійснено порівняння еталонних та фактичних значень економічних індикаторів. Проведений аналіз рівня розвитку експортоорієнтованої діяльності в аграрному секторі України. Особливість нестійкого характеру розвитку експортоорієнтованої діяльності, зумовлена як ендогенними чинниками, так і трансформаціями глобального економічного середовища.

Ключові слова: експорт, експортоорієнтована діяльність, аграрний сектор, методика дослідження, інтегральний показник.

Abstract. Today, export of agricultural products ensures stable inflow of currency into the national economy and determines one of primary specialization areas of our country on the global market. However, poor performance and focus on a limited product segment does not allow using the industry potential for the economic growth. Assessment of current status and level of development of export production, as well as undertaking economic analysis and identifying negative tendencies in development of export-oriented activity, will allow revealing potential opportunities for intensifying export of agricultural products. The objective of this article is to provide methods of assessment of development status of export-oriented activity in agricultural sector of economy and its testing based on statistical data of agricultural sector of Ukraine. To form the research database, statistical the data from the following information resources was used: FAOSTAT, the official web-site of State Statistics Service of Ukraine and State Fiscal Service of Ukraine for the period of 2005-2017. Quantity and quality characteristics of export-oriented activity were formed based on respective data, as well as their criterion limitations. Quantitative indicators are: the volume of agricultural exports per capita, the share of exports in the gross output of the agricultural sector, and the share of national exports in the structure of world agricultural exports. Qualitative indicators are labor productivity in the sphere of export, provision of export-oriented production of fixed assets and investments, as well as the share of goods with high added value in the structure of exports of the agricultural sector. An integrated indicator that reflects the pace of change of the relevant economic indicators has become a comprehensive assessment of the effectiveness of export-oriented activities. Graphical model, as well as structural and logical scheme of calculation of integral index of export development, was developed. Comparison of reference and actual values of economic indicators was carried out. The development status of export-oriented activity in Ukrainian agricultural sector was analyzed. The peculiarity of unstable nature of export-oriented activity is conditioned by both endogenous factors, and transformations of global economic environment.

Key words: export, export-oriented activity, agricultural sector, research methods, integral indicator.

JEL codes: Q170, F140, Q170.

Постановка проблеми. Зовнішньоекономічна та експортоорієнтована діяльність відіграють ключову роль у економічному розвитку національного господарства. Аграрний сектор України — одна з не багатьох галузь економіки, яка протягом десяти років демонструє позитивне зовнішньоторговельне сальдо. Експорт агропродовольчих товарів забезпечує нині стабільний притік валюти в національну економіку та визначає одну з основних спеціалізацій нашої країни на світовому ринку. Однак, не дивлячись на позитивні тенденції, існують значні асиметрії у реалізації експортного потенціалу України. Національний аграрний сектор продовжує бути зосередженим на вузькому продуктовому сегменті для зовнішніх ринків, а загальна продуктивність не дозволяє говорити про серйозну структурну перебудову та перехід до високотехнологічної моделі виробництва.

У зв'язку з цим актуальним постає питання оцінки стану та рівня розвитку експортного виробництва, а також здійснення розширеного економічного аналізу та виявлення негативних тенденцій у процесі розвитку експортоорієнтованої діяльності, що дозволить розкрити потенційні можливості інтенсифікації експорту продукції аграрного сектору.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Методологічними аспектами визначення міжнародної спеціалізації та оцінки експортного потенціалу національних економік приділяли увагу вчені Б. Баласа [1] та Дж. Вагнер [2] чий методи дають можливість встановити спеціалізацію країни на експорті визначеної групи товарів та виявити відносні переваги при цьому експорті. А. Гніденко [3], С. Кваша [4], О. М. Майклі [5], А. Мазаракі [6], Т. Мельник [7], І. Пузанов [8] приділяли увагу методології оцінки експортного потенціалу. Однак, якщо рівень та напрям експортної орієнтації можна відобразити конкретними економічними показниками, то категорія експортного потенціалу дуже важко піддається кількісній оцінці. Крім того, наразі вже не існує прямої залежності між експортним потенціалом та позиціями країни на світовому ринку.

Традиційним показником залежності виробництва національної економіки від збуту власних товарів на ринках інших є експортна квота [9], яка демонструє, в якій мірі окремі галузі промисловості є орієнтованими на зовнішні ринки. Для характеристики рівня експортної орієнтації галузі застосовують і індекс міжнародної спеціалізації по експорту [10]. Відносну величину виручки на душу населення від кожного експортованого відсотка ВВП у порівнянні із середньосвітовою величиною показує коефіцієнт ефективності експорту [11]. Дослідження методологічних підходів дає можливість зробити висновок, що конкретної методики, яка б дала можливість узагальнити та порівняти у часовому вимірі темпи нарощування якісних та кількісних параметрів експорту в аграрному секторі не існує, саме тому **метою роботи** є розробка методики та здійснення оцінки рівня розвитку експортоорієнтованої діяльності в аграрному секторі економіки.

Методологія дослідження. Для формування інформаційної бази дослідження використовувались статистичні дані з таких інформаційних ресурсів: FAOSTAT [12], офіційний сайт Державної служби статистики України [13] та Державної фіскальної служби України [14] за період 2005—2017 рр. Зокрема, для розрахунку економічних індикаторів та їх динаміки застосовували показники: обсяг експорту сільськогосподарської продукції, кількість зайнятих на підприємствах (у т. ч. фермерські господарства), вартість основних засобів, обсяг інвестицій у основний капітал, валова продукція аграрного сектору та обсяг світового експорту агропродовольчих товарів. На основі відповідних даних формувались групи якісних та кількісних індикаторів розвитку експортоорієнтованої діяльності, визначались темпи їх приросту та відхилення від еталонних значень. На кінцевому етапі здійснювалось агрегування фактичних даних і розрахунок інтегрованого показника експортоорієнтованого розвитку.

Виклад основного матеріалу

1. Методика дослідження експортоорієнтованої діяльності. Досліджуючи методи аналізу та показники експортоорієнтованої діяльності, можна зробити висновок, що у більшості методик аналізується динаміка товарної та географічної структури експорту агропродовольчих товарів, темпи приросту на основі яких здійснюються подальші прогностичні оцінки. Такий підхід дає можливість на основі показників за минулий період проаналізувати тенденції та окреслити загальну перспективу на майбутнє, враховуючи основні фактори та змінні параметри. Необхідно відмітити, що оцінка стану та рівня розвитку експортної орієнтації галузі не завжди буває досить результативною. У даному випадку,

завдання системного аналізу трансформується в проблему вибору тих чи інших кількісних та якісних параметрів. Тому, на нашу думку, доцільне використання не єдиного, а сукупності комплексних показників. Це вимагає широких наукових розробок, обґрунтування та використання узагальнюючих показників експортоорієнтованого розвитку.

Степінь впливу відповідних факторів на темпи розвитку експортоорієнтованої діяльності можна виразити через систему кількісних показників — індикаторів. Економічні індикатори не являються сталими показниками, вони будуть змінюватися внаслідок зрушень у виробничому та соціально-економічному середовищі. Комплексною оцінкою ефективності експортоорієнтованої діяльності буде інтегральний показник, який відображатиме темпи змін відповідних економічних індикаторів.

До кількісних індикаторів віднесено: обсяг експорту сільськогосподарських товарів на душу населення ($\frac{EX_{cr}}{CH}$)¹, частку експорту у валовій продукції аграрного сектора ($\frac{EX_{cr}}{BPa}$) та частку національного експорту в структурі світового експорту сільськогосподарської продукції ($\frac{EX_{cr}}{EX_{св}}$). Якісними індикаторами виступатимуть продуктивність праці у сфері експорту ($\frac{EX_{cr}}{ЧПа}$), забезпеченість експортоорієнтованого виробництва основними засобами ($\frac{O3a}{EX_{cr}}$) та інвестиціями ($\frac{Ia}{EX_{cr}}$), а також частка товарів з високою доданою вартістю в структурі експорту аграрного сектора ($\frac{EX_{вм}}{EX_{cr}}$), зокрема, до них віднесені м'ясо, молоко, яйця, овочі, фрукти та натуральний мед. На рис. 1 наведено структурно-логічну схему розрахунку інтегрального показника.

На першому етапі оцінювання необхідно визначити перелік економічних індикаторів, що характеризуватимуть рівень розвитку експортоорієнтованого виробництва в аграрному секторі. Зокрема, у якості кількісних індикаторів для відображення організаційно-економічного рівня було обрано обсяг експорту аграрного сектора на душу населення та два структурні індикатори: перший відображає частку експорту у загальному обсязі продукції національного аграрного сектора, а інший характеризує степінь участі аграрного сектора у міжнародній торгівлі відповідними товарами. Для розрахунку якісних параметрів розвитку пропонується застосувати показник продуктивності праці, забезпечення виробництва основними засобами та інвестиціями в основний капітал, також структурний показник, який відображає частку високомаржинальних товарів у загальному обсязі експорту галузі. На другому етапі необхідно визначити критеріальні обмеження або еталонний рейтинг змін економічних індикаторів. Адаптовуючи «золоте правило» економічного росту Е. Фелпса [15] та вивчаючи методологічні підходи дослідження темпів зростання економічних показників [5, 16], можна зробити висновок, що продуктивність праці повинна

¹ EX_{cr} — обсяг експорту сільськогосподарської продукції; CH — чисельність населення; BPa — валова продукція аграрного сектора; $EX_{св}$ — світовий обсяг експорту сільськогосподарської продукції; $O3a$ — вартість основних засобів в аграрному секторі; $ЧПа$ — чисельність зайнятих на підприємствах аграрного сектору; Ia — обсяг інвестицій в аграрний сектор; $EX_{вм}$ — обсяг експорту високомаржинальних товарів.

зростати вищими темпами, ніж основний капітал, і ще вищими, ніж частка товарів з високою доданою вартістю, що відображено у формулі:

$$T\left(\frac{EX_{сг}}{ВПа}\right) > T\left(\frac{O3a}{EX_{сг}}\right) > T\left(\frac{Ia}{EX_{сг}}\right) > T\left(\frac{EX_{вм}}{EX_{сг}}\right), \quad (1)$$

Рис. 1. Структурно-логічна схема розрахунку інтегрального показника розвитку експортоорієнтованої діяльності

Джерело: розроблено автором.

Для кількісних індикаторів відповідне критеріальне обмеження виглядатиме таким чином:

$$T\left(\frac{EX_{сг}}{ЧН}\right) > T\left(\frac{EX_{сг}}{ВПа}\right) > T\left(\frac{EX_{сг}}{EX_{св}}\right). \quad (2)$$

Формування інформаційної бази та розрахунок темпів приросту економічних індикаторів на третьому етапі відбувається на основі даних, що містяться в щорічних статистичних збірниках і міжнародній базі даних FAO та WTO.

На четвертому етапі проводиться рейтингування змін індикаторів шляхом виділення чотирьох рівнів: спад, низькі, середні та високі темпи зростання. Даний етап передбачає формування і використання ідентифікаційної карти оцінювання як методичного інструментарію рейтингової оцінки темпів змін економічних індикаторів розвитку експортоорієнтованої діяльності.

На п'ятому етапі порівняння відхилень фактичних та еталонних значень змін економічних індикаторів відбувається за допомогою застосування методу рангової кореляції Спірмена, де застосовуються критерії, наведені у формулах (1) і (2) та розрахунок коефіцієнтів (збігів) Фехнера. Останній метод передбачає

приймання за еталонні середньостатистичні значення та аналіз величини відхилення паралельних рядів, що корелюються [17].

На кінцевому етапі для зведення якісних та кількісних індикаторів проводиться інтегрування коефіцієнтів Спірмена (k^s) та Фехнера (k^f) за формулою [18].

$$R_k(R_j) = \frac{(1 + k_s) \times (1 + k_f)}{2j}, \quad (3)$$

де j — кількість інтегрованих індикаторів.

Інтегральний показник розвитку експортоорієнтованої діяльності визначається як середнє арифметичне інтегрованих кількісних та якісних індикаторів:

$$Re xa = \frac{R_k + R_j}{2}. \quad (4)$$

Внаслідок синтезування показників кількісного і якісного розвитку — коефіцієнт рангової кореляції Спірмана та коефіцієнт збігів Фехнера — отримується єдиний інтегральний індекс, який змінюється в діапазоні та характеризує масштабний та якісний аспекти розвитку експортоорієнтованої діяльності. Таким чином, зі наближенням індексу до одиниці, можна стверджувати про зростання рівень розвитку експортоорієнтованої діяльності в галузі, а зі зниженням до нуля — про низький рівень розвитку.

2. Аналіз рівня розвитку експортоорієнтованої діяльності в аграрному секторі. Інформаційна база (табл. 1) для розрахунку критеріальних обмежень показників розвитку експортоорієнтованої діяльності та темпів приросту економічних індикаторів (другий та третій етапи) сформована на основі даних, що містяться в щорічних статистичних збірниках, міжнародній базі даних FAO та WTO.

Таблиця 1

ВИХІДНІ ДАНІ ДЛЯ РОЗРАХУНКУ ЕКОНОМІЧНИХ ІНДИКАТОРІВ

Рік	Експорт с/г продукції, млн дол.	Кількість зайнятих, (у т. ч. ферм. г-ва) тис. осіб	Вартість основних засобів, млн дол.	Інвестиції в основний капітал, млн дол.	Валова продукція, млн дол.	Світовий експорт с/г товарів, тис. дол.
2005	2428,1	1201,8	14346,0	1208,7	15293,5	407890384,5
2006	2347,6	1002,5	14952,7	1415,6	17776,4	441947180,4
2007	2473,5	883,1	15639,2	2022,2	21366,5	551378502,0
2008	6360,8	795,7	18228,1	2991,4	27165,7	688863428,0
2009	5630,9	611,0	13229,1	1306,0	19342,1	613691604,3
2010	4748,0	618,5	14352,9	1431,8	25775,3	678343217,1
2011	6469,0	637,0	14752,4	2191,8	33304,0	811607693,4
2012	10183,0	637,6	17205,0	1974,6	32324,2	829203828,1
2013	9960,0	616,7	18979,1	2018,2	38560,7	875533844,2
2014	9751,0	563,3	14057,4	1407,9	31212,1	936821213,3
2015	8796,0	556,0	8374,4	1242,2	24917,3	973662274,0
2016	8869,0	513,2	10818,6	2019,4	23798,1	985132880,0
2017	10324,0	496,1	13664,8	2569,7	26264,6	1058974640,0

Джерело: сформовано на основі даних [12; 13; 14].

На основі вихідних даних (табл. 2) розраховані економічні індикатори та темпи їх щорічного приросту (табл. 3).

Таблиця 2

**ЕКОНОМІЧНІ ІНДИКАТОРИ РОЗВИТКУ ЕКСПОРТООРІЄНТОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
АГРАРНОГО СЕКТОРА УКРАЇНИ, 2005—2017 рр.**

Рік	Експорт на 1 зайнятого на підприємствах дол. США	Забезпеченість основними засобами дол. США	Забезпеченість Інвестиціями, дол. США	Частка в структурі експорту країни
2005	2020,37	5,91	0,50	15,88
2006	2341,75	6,37	0,60	13,21
2007	2800,97	6,32	0,82	11,58
2008	7993,95	2,87	0,47	23,41
2009	9215,81	2,35	0,23	29,11
2010	7676,64	3,02	0,30	18,42
2011	10155,42	2,28	0,34	19,42
2012	15970,83	1,69	0,19	31,50
2013	16150,48	1,91	0,20	25,83
2014	17310,49	1,44	0,14	31,24
2015	15820,14	0,95	0,14	35,30
2016	17281,76	1,22	0,23	24,40
2017	20810,32'	1,32	0,25	23,9

Джерело: розраховано автором.

Таблиця 3

**ЕКОНОМІЧНІ ІНДИКАТОРИ РОЗВИТКУ ЕКСПОРТООРІЄНТОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ, 2005—2017 рр.**

Рік	Економічні індикатори						
	Кількісні			Якісні			
	$\frac{EX_{сг}}{ЧН}$	$\frac{EX_{сг}}{ВПа}$	$\frac{EX_{сг}}{EX_{св}}$	$\frac{EX_{сг}}{ЧПа}$	$\frac{O3a}{EX_{сг}}$	$\frac{Ia}{EX_{сг}}$	$\frac{EX_{вм}}{EX_{сг}}$
Одиниця виміру	дол. США	%	%	дол. США	дол. США	дол. США	%
2005	51,89	15,88	0,60	2020,37	5,91	0,50	25,26
2006	50,48	13,21	0,53	2341,75	6,37	0,60	24,84
2007	53,48	11,58	0,45	2800,97	6,32	0,82	36,83
2008	138,19	23,41	0,92	7993,95	2,87	0,47	12,26
2009	122,86	29,11	0,92	9215,81	2,35	0,23	12,59
2010	104,01	18,42	0,70	7676,64	3,02	0,30	12,86

Рік	Економічні індикатори						
	Кількісні			Якісні			
	$\frac{EX_{сг}}{ЧН}$	$\frac{EX_{сг}}{ВПа}$	$\frac{EX_{сг}}{EX_{св}}$	$\frac{EX_{сг}}{ЧПа}$	$\frac{ОЗа}{EX_{сг}}$	$\frac{Іа}{EX_{сг}}$	$\frac{EX_{вм}}{EX_{сг}}$
Одиниця виміру	дол. США	%	%	дол. США	дол. США	дол. США	%
2011	142,25	19,42	0,80	10155,42	2,28	0,34	15,33
2012	224,69	31,50	1,23	15970,83	1,69	0,19	11,72
2013	220,52	25,83	1,14	16150,48	1,91	0,20	12,62
2014	216,68	31,24	1,04	17310,49	1,44	0,14	5,22
2015	196,24	35,30	0,90	15820,14	0,95	0,14	4,98
2016	209,24	37,26	0,90	17281,76	1,22	0,23	5,35
2017	243,57	39,31	0,97	20810,32	1,32	0,25	7,68
Темпи проросту, %							
2005	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
2006	-2,71	-16,82	-10,76	15,91	7,80	21,13	-1,67
2007	5,94	-12,34	-15,55	19,61	-0,73	35,58	48,28
2008	158,39	102,26	105,83	185,40	-54,68	-42,47	-66,71
2009	-11,09	24,33	-0,63	15,28	-18,02	-50,68	2,70
2010	-15,34	-36,72	-23,72	-16,70	28,67	30,02	2,15
2011	36,76	5,45	13,88	32,29	-24,56	12,35	19,16
2012	57,96	62,18	54,07	57,26	-25,91	-42,77	-23,52
2013	-1,85	-18,01	-7,37	1,12	12,78	4,50	7,65
2014	-1,74	20,95	-8,50	7,18	-24,34	-28,74	-58,59
2015	-9,43	12,99	-13,21	-8,61	-33,96	-2,19	-4,68
2016	6,62	5,55	0,00	9,23	28,42	64,28	7,43
2017	16,41	5,50	7,78	20,42	8,20	8,70	43,56

Джерело: розраховано автором.

На четвертому етапі на основі аналізу реальних темпів приросту економічних індикаторів проведено рейтингування їх змін шляхом виділення чотирьох рівнів: спад, низькі, середні та високі темпи зростання. Після етапу вибірки статистичних даних і розрахунку економічних індикаторів розвитку експортоорієнтованої діяльності аграрного сектора України за 2006—2017 рр. була сформовано ідентифікаційну таблицю рейтингової оцінки (табл. 4).

Таблиця 4

**ІДЕНТИФІКАЦІЙНА ТАБЛИЦЯ РЕЙТИНГОВОЇ ОЦІНКИ ЕКОНОМІЧНИХ
ІНДИКАТОРІВ ЕКСПОРТООРІЄНТОВАНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРА УКРАЇНИ**

Економічний індикатор експортоорієнтованого виробництва	Темпи зростання, %			
	спад	низькі	середні	високі
Кількісні				
Експорт аграрного сектора на душу населення	< 0	0—9	10—30	> 30
Частка експорту у валовій продукції аграрного сектора	< 0	0—4	5—10	> 10
Частка національного експорту в структурі світового експорту сільськогосподарської продукції	< 0	0—2	3—5	> 5
Якісні				
Експорт на одного зайнятого на підприємствах аграрного сектора	< 0	1—14	15—30	>30
Забезпеченість інвестиціями	< 0	0—9	10—25	>25
Забезпеченість основними засобами	< 0	0—4	5—15	>15
Частка високомаржинальних товарів в експорті аграрного сектора	< 0	0—4	5—10	> 10

Джерело: розраховано автором.

На п'ятому порівнюються фактичні та еталонні значення змін. Розрахунок відповідних коефіцієнтів наведено в табл. 5.

Таблиця 5

**КОЕФІЦІЄНТИ ДЛЯ РОЗРАХУНКУ РІВНЯ РОЗВИТКУ
ЕКСПОРТООРІЄНТОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Рік	Коефіцієнти					
	Спірмена		Фехнера		Інтегровани кількісний	Інтегрований якісний
	кількісний	якісний	кількісний	якісний		
2006	-0,77	0,65	0,95	0,86	0,11	0,76
2007	0,55	-0,43	0,93	0,89	0,75	0,27
2008	0,77	0,82	0,92	0,32	0,85	0,60
2009	-0,13	-0,27	0,90	0,86	0,41	0,34
2010	-0,77	0,43	0,99	0,92	0,11	0,69
2011	0,77	-0,29	0,97	1,00	0,87	0,36
2012	0,77	0,82	-0,06	0,97	0,42	0,89
2013	0,85	0,85	1,00	-0,02	0,92	0,45
2014	0,07	0,82	1,00	-0,28	0,53	0,33
2015	-0,13	0,00	1,00	0,08	0,43	0,27
2016	0,45	0,47	0,83	0,61	0,54	0,28
2017	0,56	0,38	0,88	0,84	0,63	0,41

Джерело: розраховано автором.

На кінцевому етапі шляхом інтегрування коефіцієнтів кореляції розраховані інтегровані індикатори кількісного (R_k) та якісного (R_q) розвитку, а також інтегральний показник (Rex_a) розвитку експортоорієнтованої діяльності аграрного сектора України (табл. 6, рис. 2).

Таблиця 6

**РОЗРАХУНОК РІВНЯ РОЗВИТКУ ЕКСПОРТООРІЄНТОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ, 2006—2017 рр.**

Рік	R_k	R_q	Rex_a
2006	0,11	0,76	0,44
2007	0,75	0,27	0,51
2008	0,74	0,60	0,67
2009	0,41	0,34	0,38
2010	0,11	0,69	0,40
2011	0,87	0,36	0,61
2012	0,42	0,89	0,66
2013	0,92	0,45	0,69
2014	0,53	0,33	0,43
2015	0,43	0,27	0,35
2016	0,54	0,28	0,41
2017	0,63	0,41	0,52

Джерело: розраховано автором.

З рис. 2 можна зробити висновок, що, не дивлячись на використання економічних індикаторів ендогенного характеру, темпи та рівень розвитку експортоорієнтованої діяльності в аграрному секторі України формуються під впливом не лише внутрішніх, але й зовнішніх факторів глобального середовища.

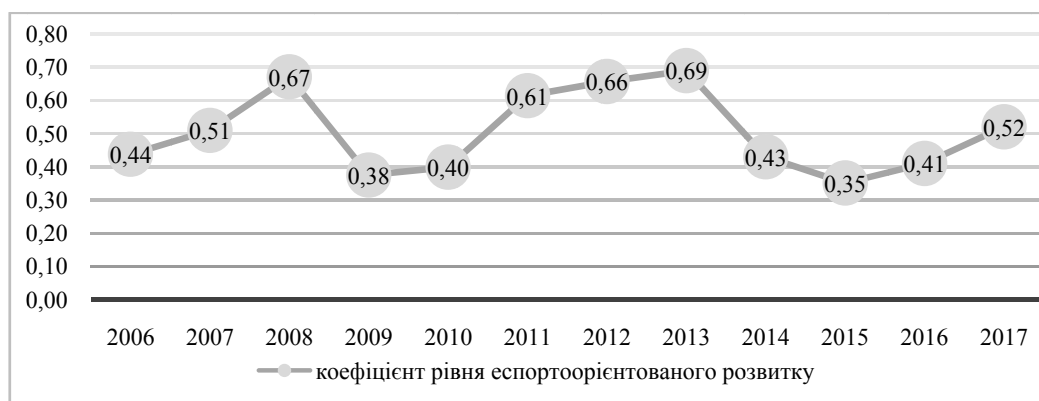

Рис. 2. Динаміка експортоорієнтованого розвитку в аграрному секторі України, 2006—2017 рр.

Джерело: побудовано автором.

Так, різке зниження коефіцієнта експортоорієнтованого розвитку з 0,67 у 2008 р. до 0,39 у 2009 р., не дивлячись на зростання продуктивності праці в 1,2 разу, було спричинено, у першу чергу, зниженням кількісного індикатора, а саме, обсягів експорту, а також значним скороченням інвестиційних надходжень (якісний індикатор). Відповідні тенденції падіння темпів виробництва та зниження інвестиційної активності є цілком характерним явищем для глобальних показників світової економіки в кризовий період 2008—2009 рр.

Поступова активізація експортоорієнтованого розвитку відбувається у період з 2010 по 2013 рр. Повільне зростання в 2010 р. забезпечується примноженням інвестицій в основний капітал і збільшенням частки високомаржинальних товарів в експорті, при абсолютному падінні кількісних параметрів. Характерним для 2011 р. та 2012 р. є вирівнювання позитивних темпів зростання обсягів, часток у структурі національного та світового експорту, продуктивності праці та нарощування частки товарів з високою доданою вартістю. Не дивлячись на незначне падіння експорту, стає зростання якісних параметрів забезпечує у 2013 р. найвищий рівень експортоорієнтованого розвитку — 0,69.

Різке падіння (0,43) відбулося у 2014 р., при чому головним чинником стало не стільки скорочення обсягів (–1,7 %) скільки кардинальне зменшення частки високомаржинальних товарів у структурі експорту (–58,6 %), а також зниження рівня забезпеченості основними засобами та інвестиціями — 24,3 і — 28,7 відповідно. Найнижчий рівень розвитку (0,35) на даному етапі характерний для 2015 р., в якому спостерігається від’ємний приріст за усіма економічними індикаторами. Такі тенденції зумовлені як погіршенням макроекономічних умов, зокрема галопуючої інфляції та різкої девальвації національної валюти, так і геополітичними трансформаціями, що відбуваються навколо України.

Висновки

1. Для дослідження рівня розвитку експортоорієнтованої діяльності доцільно використовувати комплекс якісних і кількісних показників. Зокрема, до кількісних параметрів в аграрному секторі віднесено експорт сільськогосподарської продукції на душу населення, частку експорту у загальному обсязі продукції національного аграрного сектора та ступінь участі аграрного сектора у міжнародній торгівлі відповідними товарами. Для розрахунку якісних параметрів розвитку пропонується застосовувати показник продуктивності праці, забезпечення виробництва основними засобами та інвестиціями в основний капітал, а також структурний показник, який відображує частку високомаржинальних товарів у загальному обсязі експорту галузі. Розроблений методичний підхід забезпечує об’єктивну оцінку рівня розвитку експортоорієнтованої діяльності на основі комплексного врахування економічних індикаторів ендегенного характеру та використання даних на підставі офіційної статистичної звітності. Інтегральний показник доповнює аналітичний інструментарій та може бути використаним для розширення методологічної бази досліджень у галузі міжнародної торгівлі.

2. В Україні рівень та темпи експортоорієнтованого розвитку мають нестійкий характер, що зумовлюється не лише ендегенними чинниками, але й трансформаціями глобального економічного середовища. Найвищий рівень розвитку

експортної діяльності спостерігався в 2013 р. (коефіцієнт 0,81), а найнижчий припадає на 2015 р. (0,08), що пов'язано, зокрема, із погіршення макроекономічних умов в період 2014—2015 рр. Застосування показника рівня розвитку експортоорієнтованої діяльності при дослідженні експортного потенціалу дає можливість здійснити розширений економічний аналіз, виявити негативні тенденції у процесі розвитку експортоорієнтованої діяльності та розкрити потенційні можливості інтенсифікації експорту продукції аграрного сектора.

Література

1. Balassa, Bela (1965) «Trade Liberalisation and Revealed Comparative Advantage», The Manchester School of Economic and Social Studies, 33: 99—123.
2. Wagner J. (2007). Exports and Productivity: A Survey of the Evidence from Firm-level Data // *The World Economy*, 30(1), 60-82.
3. Гнидченко А. А. Совершенствование методов оценки структуры и базы экспортного потенциала за счет диверсификации экспорта / Гнидченко А. А. // *Журнал Новой экономической ассоциации*. — 2014. — № 1(21). — С. 83—109
4. Кваша С. М. Экспортный потенциал галузей АПК в условиях формирования зоны вільної торгівлі з ЄС / Кваша С. М. // *Науковий вісник національного університету біоресурсів і природокористування України*. — 2012. — № 169. — С. 97—102.
5. Michaelly M. Exports and growth: an empirical investigation / M. Michaelly // *Journal of Development Economics*. — 2003. — № 4 — p. 49—53
6. Управління експортним потенціалом України: монографія / А. А. Мазаракі, В. В. Юхименко, О. П. Гребельник та ін. За заг. ред. А. А. Мазаракі. — К.: Київ. нац. торг.-екон. Ун-т, 2007. — 210 с.
7. Мельник Т. М. Экспортный потенциал Украины: методология оценки та анализ [Текст] / Мельник Т. М. // *Міжнародна економічна політика*. — № 1—2. — 2008. — с. 241—271.
8. Пузанов І. І. Світова практика реалізації стратегії стимулювання експорту / Пузанов І. І. // *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. — 2013. — Вип. 2. Т. 1. — С. 29—38
9. Афанасьев В. Г. Моделирование как метод исследования социальных систем / В. Г. Афанасьев // *Системные исследования. Ежегодник*. — М.: Наука. — 1982. — 402 с.
10. Спиридонов И. А. Международная экономика : учеб. пособие / И. А. Спиридонов. — М. : ИНФРА-М, 2006. — 272 с.
11. Пилипенко И. В. Конкурентоспособность стран и регионов в мировом хозяйстве: теория, опыт малых стран Западной и Северной Европы / И. В. Пилипенко. — Смоленск : Ойкумена, 2005. — 223 с.
12. FAOSTAT [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.fao.org/faostat/ru/#data/TP>
13. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
14. Офіційний сайт Державної фіскальної служби України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/>.
15. Edmund S. Phelps *Golden Rules of Economic Growth* / S. Edmund. — N.Y., 1966. — 194 p.
16. Волкова Е. В. Экспортный потенциал промышленных предприятий: теория, методология, практика : монография / Е. В. Волкова. — Самара : Самарский гос. экон. ун-т, 2007. — 159 с.

17. Мармоза А. Т. Теорія статистики : підручник / А. Т. Мармоза. — 2-ге вид., перероб. та доп. — К. : Центр учбової літератури, 2013. — 592 с.
18. Лапішко М. Л. Основи фінансовостатистичного аналізу економічних процесів / М. Л. Лапішко. — Львів : Світ, 1995. — 328 с.

References

1. Balassa, Bela (1965) «Trade Liberalisation and Revealed Comparative Advantage», *The Manchester School of Economic and Social Studies*, 33: 99—123.
2. Wagner J. (2007). Exports and Productivity: A Survey of the Evidence from Firm-level Data // *The World Economy*, 30(1), 60—82.
3. Hnydchenko, A. A. (2014) Sovershenstvovanye metodov otsenky struktury y bazy eksportnoho potentsyala za schet dyversyfikatsyy eksporta [Improvement of methods of estimation of structure and base of export potential due to export diversification]. *Zhurnal Novoi ekonomicheskoi assotsyatsyy. — Journal of the New Economic Association*, 1(21), 83-109. [in Russian].
4. Kvasha, S. (2012) Eksportnyi potentsial haluzei APK v umovakh formuvannia zony vilnoi torhivli z YeS [Export potential of agro-industrial complexes under conditions of free trade zone with EU]. *Naukovyi visnyk natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy — Scientific Bulletin of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine*, 169, 97 — 102. [in Ukrainian].
5. Michaely M. Exports and growth: an empirical investigation / M. Michaely // *Journal of Development Economics*. — 2003. — № 4 — p. 49—53.
6. Mazarak, A. Yukhimenko, V. Grebelnik, O (2008) Upravlinnia eksportnym potentsialom Ukrainy: monohrafiia [Management of export potential of Ukraine: monograph]. *Kyiv national trading and economy University*, 1—2, 241 — 271. [in Ukrainian].
8. Puzanov, I. (2013) Svitova praktyka realizatsii stratehii stymuliuвання eksportu [World practice of export promotion strategy implementation]. *Teoretychni i praktychni aspekty ekonomiky ta intelektualnoi vlasnosti—Theoretical and practical aspects of economics and intellectual property*, 2, 29—38. [in Ukrainian].
9. Afanasev, V. (1982) Modelirovanye kak metod yssledovaniya sotsyalnykh system [Modeling as a method for the study of social systems]. *Systemnye yssledovaniya. Ezhehodnyk. Moscow, Nauka. — System Studies. Yearbook, Moscow, Science*, 402. [in Russian]
10. Spyrydonov, Y. A. (2006) Mezhdunarodnaia ekonomika: ucheb. Posobie [International Economics: Textbook. manual]. *Moskva, YNFRA-M — Moscow, YNFRA-M*, 272. [in Russian]
11. Pylypenko, Y. (2005) Konkurentosposobnost stran y rehyonov v myrovom khoziaistve: teoriya, opyt malykh stran Zapadnoi y Severnoi Evropy [Competitiveness of countries and regions in the world economy: theory, experience of small countries of Western and Northern Europe]. *Smolensk, Oikumena*, 223. [in Russian]
12. FAOSTAT [fao.org/faostat/ru/#data/TP](http://www.fao.org/faostat/ru/#data/TP), Retrieved from <http://www.fao.org/faostat/ru/#data/TP>.
13. Ofitsiynyi sait Derzhavnoho komitetu statystyky Ukrainy [Official site of the State Statistics Committee of Ukraine]. [ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua/), Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/>. [in Ukrainian].
14. Ofitsiynyi sait Derzhavnoi fiskalnoi sluzhby Ukrainy [Official site of the State Fiscal Service of Ukraine]. sfs.gov.ua, Retrieved from <http://sfs.gov.ua/>. [in Ukrainian].
15. Edmund, S. (1966) Phelps Golden Rules of Economic Growth. N.Y, 194.
16. Volkodavova E. (2007) eksportnyi potentsyal promyshlennykh predpriaty: teoriya, metodolohiya, praktyka: monohrafiya [Export potential of industrial enterprises: theory, methodology, practice: monography]

methodology, practice: monograph] *Samara: Samarskyi hos. ekon. Unt — Samara: Samara State economy University*, 159. [in Russian].

17. Marmoza, A. (2013) *Teoriia statystyky: pidruchnyk* [Statistics theory: a textbook]. *Tsentr uchbovoi literatury — Center for Educational Literature*, 592. [in Ukrainian].

18. Lapishko M. (1995) *Osnovy finansovostatystychnoho analizu ekonomichnykh protsesiv* [Fundamentals of financial and statistical analysis of economic processes]. *Lviv: Svit — Lviv: The World*, 328. [in Ukrainian].

Стаття надійшла 21.03.2019

УДК 339.9

doi.10.33111/vz_kneu.20.19.01.08.054.060

Грущинська Наталія М.

Доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри публічного управління та адміністрування
Навчально-наукового інституту неперервної освіти
Національного авіаційного університету
gruschinska@meta.ua
ORCID: 0000-0002-5606-4666

СТАНОВЛЕННЯ МЕРЕЖЕВОЇ ЕКОНОМІКИ ЯК КАТАЛІЗАТОРА ГЕОЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ

Grushchinskaya Natalia

Doctor of Economics, Associate Professor,
Professor of Public Management and Administration
Training and Research Institute of continuous education of the National Aviation University
gruschinska@meta.ua
ORCID: 0000-0002-5606-4666

FLEDGING OF NETWORK ECONOMY AS A CATALIZER OF GEOECONOMIC PROCESSES

Анотація. Стаття присвячена процесам геоспеціалізації, які обумовлені геополітичними та геоekonomічними процесами та формують новий економічний порядок. Порядок передбачає посилення міждержавного регулювання світового господарства і міжнародних економічних відносин з урахуванням інтересів країн, які ненаділені активними силами світового ринку. Сучасний етап формування нового економічного порядку характеризується трансформацією суспільних інститутів, зміною усього світового середовища, сучасні комунікаційні технології посилюють владу міжнародних організацій, що відстоюють економічні та політичні інтереси країн-гегемонів. Виробництво інтелектуального продукту і нових технологій стає все більш прибутковим і монополізується розвиненими країнами. Вони сьогодні виступають постачальниками якісно нового необмеженого ресурсу — інформації та знань, отримуючи за свідо-домо заниженою вартістю обмежені матеріальні ресурси із країн світової периферії. Такий розподіл праці спричинює новий механізм формування і розподілу багатства. У статті враховується, що формування постіндустріального суспільства передбачає нову історичну фазу розвитку цивілізації, в якій головними продуктами виробництва є інформація і знання. Ознаками, що вирізняють інформаційне товариство, є: збільшення ролі інформації і знань в житті суспільства; зростання частки інформаційних комунікацій, продуктів і послуг у валовому внутрішньому продукті; створення глобального інфо-